

Asia: VN/21702/2022

Hallituksen esitysluonnos esitutinnan salassapitoperusteiden selkeyttämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle julkisuuslain 24 §:n muuttamisesta. Esityksellä pyritään selkeyttämään salassapitoperusteiden keskinäisiä suhteita rikosasioissa sekä lisäämään mahdollisuuksia saada tietoa rikosasioista ja niissä tehdyistä viranomaispäätöksistä. Pidämme ehdotuksen päätavoitteita kannatettavina. Esityksen vaikutukset eivät kuitenkaan otsikosta huolimatta rajaudu vain esitutkintaan, vaan ne ovat huomattavasti laajemmat viranomaistoiminnan kannalta.

Lausuntopyyynnön mukaan muutokset koskevat erityisesti esitutinnan salassapitoperusteiden selkeyttämistä, mutta esityksen keskeiset muutokset kohdistuvat erityisesti julkisuuslain 24 §:n 26 kohtaan, joka koskee kaikkea viranomaistoimintaa. Käytännössä ehdotettu muutos muuttaa siis salassapitoa myös niiltä osin, kuin muussa viranomaistoiminnassa käsitellään asiakiroja, jotka sisältävät tietoja rikoksesta epäillyn, asianomistajan tai muun rikosasiaan liittyvän henkilön yksityiselämään liittyvistä arkaluonteisista seikoista. Esimerkiksi hallinto- ja erityistuomioistuimissa veroasioissa on talousrikosliitännäisiä tietoa, eläinsuojeluasioissa on eläinsuojelurikokseen liittyviä tietoja, ympäristöasioissa ja jäteasioissa on ympäristörikokseen liittyviä tietoja. Tällaiset tiedot liittyvät myös lastensuojelu-, ajo-oikeus-, ampuma-aseasioihin sekä turvapaikka- ja oleskelulupa-asioihin. Esityksen vaikutukset eivät siis rajaudu pelkästään esitutkintaan ja poliisien sekä syyttäjien toimintaan. Tätä taustaa vasten voi olla syytä arvioida, tulisiko ehdotettu muutos säätää tarkkarajaisemmin kohdentumaan nimenomaan esityksen tavoitteiden mukaisesti. Mikäli esitys päädytään pitämään nykyisellään, tulisi puolestaan ehdotetun muutoksen vaikutuksia arvioida myös laajemmin viranomaistoiminnan kannalta.

Nyt ehdotetulla sääntelyllä poistetaan salassapito rikoksesta epäillyn, mutta myös asianomistajan tai muun rikosasiaan liittyvän henkilön yksityiselämään liittyvistä arkaluonteisista seikoista. Muutos on merkittävä suhteessa nykytilaan ja esityksen perusteluista esitetystä poiketen, muut julkisuuslain 24

§:ssä salassapitosäännökset eivät anna vastaavaa suojaa. Esimerkiksi sillä, että henkilö on osallisena tai muussa roolissa rikosasiaan, voi olla vaikutuksia muun muassa perhe-elämän, sosiaalisen kanssakäymisen ja muun muassa työelämän näkökulmasta. On myös pohdittava, miten se, että esimerkiksi todistajan roolissa olevan yksityiselämään liittyviä arkaluontoisia seikkoja ei suojattaisi enää vastaavalla tavalla, voi vaikuttaa itse asian selvittämiseen sekä osapuolien väliseen yhteistyöhön rikosasioiden selvittämisen yhteydessä. Ehdotetun muutosta olisi myös tarpeen pohtia yksityiskohtaisemmin tehokkaiden oikeussuojakeinojen sekä oikeudenmukaiseen oikeudenkäynninkin näkökulmasta.

esityksen perusteluissa tunnustetaan, että rikosasia on asiaan osallisille raskas ja sitä koskevien tietojen julkisuus voi aiheuttaa lisää taakkaa jopa kärsimystä (esityksen s. 18). Tätä taustaa vasten esityksessä olisi syytä pohtia selkeitä lisäsuojakeinoja nimenomaan rikosasian asianosaisten ja muiden osallisten yksityisyyden ja henkilötietojen suojan suojaamiseksi esimerkiksi ”Tanskan - mallin” mukaisesti asiakirjoja nimettömäksi muuttamalla tai täsmentämällä ajallisesti asiakirjojen saatavuutta (esityksen s. 25 – 26), kuitenkin siten, että itse asiaan liittyvistä viranomaispäätöksistä saadaan tarpeellinen tieto (viranomaistoiminnan läpinäkyvyys).

Tiedon julkisuudesta aiheutuvia riskejä, sekä mahdollisia haittavaikutuksia, olisi tarpeen arvioida myös asianosaisten ja muiden rikosasiaan liittyvien henkilöiden näkökulmasta huomattavasti yksityiskohtaisemmin. Ilmiönä esimerkiksi maalittaminen on yhteiskunnassamme lisääntynyt ja tuomioistuinsektorilla on esiintynyt myös tilanteita, joissa rikosasian asianosaisiin on pyritty tätä kautta vaikuttamaan. Tällaisella toiminnalla voi olla puolestaan suoria heijasteita esimerkiksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta.

esityksessä ehdotetaan säädettäväksi 24 §:n 3 momentti, jossa säädettäisiin ”punnintasäännös” salassapidon syrjäyttämiseen julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 23, 25, 29, 30 ja 32 kohdan osalta, jos tiedon antaminen on välttämätöntä tutkittavana olleesta asiasta tehdyn päätöksen eikä tietojen antaminen todennäköisesti aiheuttaisi asiaan osalliselle vahinkoa, merkittävää haittaa taikka ilman painavaa syytä kärsimystä, on omiaan aiheuttamaan tulkinnanvaraisia tilanteita ja epäselvyyttä jo muutenkin haastavassa yksityisyyden suojan ja julkisuusperiaatteen yhteensovittamisen rajapinnassa.

Tuomioistuintoiminnan näkökulmasta asia liittyy erityisesti siihen, että kyseinen säännös koskee myös haastehakemuksia. Välttämättömyyspunnintaan keskittyvä suojakeino voi käytännössä aiheuttaa hyvin vaihtelevia toimintatapoja esimerkiksi eri viranomaisten kesken. Säännöksen tulkinnanvaraisuus on omiaan myös heijastumaan tietopyyntöprosesseihin, niiden edellyttämään hallinnolliseen työhön sekä näiden prosessien edellyttämiin resursseihin. Todettakoon myös, että viranomaisen voi myös olla erittäin haastavaa arvioida yksittäisten kansalaisten puolesta sitä, mitkä tiedot aiheuttavat heille asiaan osallisena vahinkoa, merkittävää haittaa taikka kärsimystä ilman, että heillä on tarkempaa tietoa kyseisen henkilön elämänpäästä tai ilman, että kyseistä henkilöä kuullaan asiasta ennen päätöksentekoa. Virhearvioit tällaisessa rajapinnassa voivat olennaisesti heikentää kansalaisten luottamusta viranomaistoimintaan.

Lopuksi Tuomioistuinvirasto tuo myös tässä yhteydessä esille tarpeen tarkistaa tuomioistuinten toimintaa koskevaa henkilötietojen käsittelyä sekä julkisuutta koskevaa lainsäädäntöä erityisesti sen vuoksi, että merkittävän julkisen vallan käytön vuoksi tuomioistuinten osalta julkisuutta koskeva vaatimus on painavampi, kuin monen muun viranomaisen osalta. Tässä rajapinnassa tehtäviä ratkaisuja on tarpeen arvioida voimassa olevaa tietosuojakehikkoa sekä erityisesti sen tarjoamaa kansallista liikkumavaraa vasten. Niin pitkään, kuin yhteensovittamista ei tehdä, syntyy tulkintatilanteita muun muassa kansallisen lainsäädännössä tehtyjen ratkaisujen osalta suhteessa tietosuojasääntelyn nauttimaan EU-oikeudelliseen etusijaperiaatteeseen nähden. Tilanteen selkeyttämiseksi ja tulkinnanvaraisuuksien poistamiseksi myös tämän viitekehikon tarkistaminen on tarpeen.

Jaakkola Riku
Tuomioistuinvirasto

Leivonen Raisa
Tuomioistuinvirasto